

Elemzések a gazdasági és
társadalompolitikai döntések
előkészítéséhez 7.

1999. október

Budapest, 1999. november

Az elemzés a Miniszterelnöki Hivatal megrendelésére készült.

Készítette: Gábos András

TÁRKI

Társadalomkutatási Intézet Rt.

1112 Budapest, Budaörsi út 45.

Tel.: 309-7676

Fax: 309-7666

E-mail: tarki@tarki.hu

Internet: www.tarki.hu

Összegzés

A TÁRKI 1999. októberében Omnibusz-adatfelvételt végzett 1523 fős, országos, a magyar felnőtt lakosságot nem, kor és iskolai végzettség szempontjából reprezentáló mintán. A minta valószínűségi minta, mely többlépcsős, arányosan rétegzett kiválasztással készült.

Az adatfelvétel eredményeit az alábbiak szerint összegezhettük:

- A magyar lakosság 1999. októberében is kedvezőtlenül, inkább negatívan ítéli meg mind saját anyagi, mind pedig az ország gazdasági helyzetét. A júliusi mélypont után azonban mind szeptemberben, mind októberben enyhe emelkedés mutatkozik a jelenlegi helyzet értékeléseként adott válaszok átlagaiban. A jövőre vonatkozó várakozások pesszimisták, de ezek a vélemények kevésbé negatívak, mint a jelenre vonatkozó helyzetértékelések.
- A magyar állampolgárok inkább elégedetlenek, mint elégedettek a kormány és az ellenzék eddigi tevékenységével, valamint a demokrácia működésével. A kormány tevékenysége ismét romlott a korábbi időszakhoz viszonyítva. Változott, mégpedig negatív irányba, az ellenzék minősítése.
- A magyar lakosok döntő többsége tud arról, hogy csökken az ország népessége, fontosnak tartja, hogy ez a folyamat ne folytatódjon és annak megállítását a kormány feladatai közé sorolja. A népességfogyás elsődleges okát a legtöbben a születések számának csökkenésében látják.
- Az állampolgárok többsége számára nem nyilvánvaló, hogy a jelenlegi kormány által a családtámogatási rendszerben eszközölt változtatások népesedéspolitika céllal, a születésszám növelése érdekében történtek. A megkérdezettek közel egyharmada nem tudott válaszolni arra a kérdésre, hogy hozott-e a jelenlegi kormány ilyen jellegű intézkedéseket, a határozott válaszadók kétötödének véleménye szerint pedig nem hozott. Azok közül, akik a változtatásokat pronatalista célúnak fogták fel, legtöbben a GYED visszaállítását, valamint a GYES és a családi pótlék alanyi jogúvá tételét említették.
- A megkérdezettek szerint a meghozott intézkedések közül a termékenységre legnagyobb hatással a – tervezett, de hatályba még nem lépett - lakástámogatási rendszer bővítése lehet. Ennél lényegesen kevésbé tartják hatékonynak az emberek a szoroson vett családtámogatási rendszer pénzben folyósított elemei esetében végrehajtott változtatásokat. Az állampolgárok a kormány családpolitikáját összességében erős közepesre értékelik.
- A volt szocialista rendszer és az elmúlt tíz év egyenlegének megvonásakor a magyar lakosság az elmúlt rendszert pozitívabban ítéli meg, mint aazt követő demokratikus, a piacgazdaságra épülő politikai rendszert. A magyar lakosság döntős többsége úgy érzi, hogy élete legfontosabb területein mai helyzete rosszabb, mint a tíz évvel ezelőtti. A visegrádi országok lakosai közül a magyarok ítélik meg legkedvezőbben a volt szocialista rendszert, és ugyancsak ők azok, akik a legkedvezőtlenebb véleményt alakítják ki az elmúlt tíz évről.

1. Vélemények az állampolgárok saját anyagi és az ország gazdasági helyzetéről, a jövőbeli kilátásokról

Ahogy minden hónapban, úgy októberben is kíváncsiak voltunk arra, hogy az állampolgárok miként értékelik saját anyagi helyzetüket és milyen kilátásokkal néznek jövőjük elébe. Megkérdeztük továbbá őket arról is, hogy miként vélekednek az ország gazdasági helyzetéről és milyen várakozásaik vannak a kérdés időpontját követő egy évre vonatkozóan. Mind a négy kérdéshez egy-egy ötfokú értékelési skálát mellékelünk. Az elemzés során elsősorban az átlagértékekre támaszkodunk.

1.1. Szubjektív helyzetértékelés – az állampolgárok anyagi helyzete

A lakosság szubjektív helyzetértékelésére vonatkozó adatok októberben nem mutatnak változást a szeptemberi adatokhoz képest. Továbbra is a saját anyagi helyzettel való elégedetlenség és a jövővel kapcsolatos enyhén pesszimista várakozások jellemzik a válaszokat.

A válaszadók többsége jelenlegi helyzetét közepesnek ítéli meg (55%), egynegyedük azonban azt rossznak, közel egytizedük pedig nagyon rossznak tartja (10,3%). A másik oldalon a helyzetet jónak értékelők aránya még az egytizedet sem éri el (9%). Az ötfokú skálán mért válaszok átlaga 2,63, ami a nyár közepén megindult emelkedő tendenciába illeszkedik, ám statisztikailag nem szignifikánsan magasabb, mint a szeptemberi átlag. A feltett kérdésben gyakorlatilag mindenki véleményt nyilvánított, elhanyagolható a határozatlanok vagy a válaszmegtagadók száma.

Az átlagnál elégedettebbek saját anyagi helyzetükkel a felsőfokú végzettségűek (2,97), a legfelső jövedelmi ötödbe tartozók (2,93) és a vezető, értelmiségi foglalkozásúak (2,96).

A jövőre vonatkozó várakozások továbbra is enyhén pesszimisták. A megkérdezettek fele (49,5%) nem számít változásra jövő októberig, 28%-uk szerint rosszabbul, 16%-uk szerint pedig jobban fognak élni akkor, mint most. A válaszok átlaga 2,79. A határozatlanok, válaszmegtagadók aránya nem éri el az összes megkérdezett egytizedét (7,7%).

Míg a jelenlegi helyzet értékelésekor az iskolai végzettség a leginkább meghatározó, a jövőre vonatkozó várakozások esetében az életkor. A 40 év alattiak válaszainak átlaga kiemelkedően magas, 3,09. Akárcsak a korábbi hónapokban, az érettségizettek (3,00) várakozásai októberben is optimistábbak a felsőfokú végzettségűek várakozásainál (2,90).

1.1. – 1.2. Vélemények az állampolgárok jelenlegi és jövőbeli saját anyagi helyzetéről (öt fokú skálán: 1 – nagyon rossz, illetve sokkal rosszabb, mint most; 5 – nagyon jó, illetve sokkal jobb, mint most)

	Jelenlegi anyagi helyzet	
	N=	%
Nagyon jó	2	0,1
Jó	136	9,0
Nem is jó, nem is rossz	840	55,3
Roszs	384	25,3
Nagyon rossz	156	10,3
<i>Összesen</i>	<i>1519</i>	<i>100,0</i>
Átlag	2,63	
Nem tudja*	4	0,2

	Anyagi helyzet egy év múlva	
	N=	%
Sokkal jobb, mint most	11	0,8
Jobb, mint most	228	16,2
Ugyanilyen	695	49,5
Roszsabb, mint most	392	27,9
Sokkal rosszabb, mint most	80	5,7
<i>Összesen</i>	<i>1405</i>	<i>100,0</i>
Átlag	2,79	
Nem tudja*	117	7,7

*az összes megkérdezett százalékában

1.2. Szubjektív helyzetértékelés – az ország gazdasági helyzete

Akár csak korábban, az állampolgárok az ország jelenlegi gazdasági helyzetét továbbra is rossznak ítélik meg saját anyagi helyzetüknél (átlag: 2,51). A határozott választ adók 4,5%-a véli úgy, hogy a gazdaság helyzete kedvező, 46%-uk ugyanakkor rossznak vagy nagyon rossznak gondolja azt. A válaszadók fele szerint a gazdasági helyzet sem jónak, sem pedig rossznak nem mondható. A kérdésben csupán az összes megkérdezett 5,4%-a nem tudott állást foglalni.

Minél magasabb iskolai végzettségű valaki, annál nagyobb valószínűséggel értékeli jobb osztályzatokkal az ország jelenlegi gazdasági helyzetét. Az átlagnál jobbnak értékelik a gazdaság állapotát a vezető, értelmiségi foglalkozásúak (2,67).

A válaszok átlaga (2,88) azt mutatja, hogy sokan vannak olyanok, akik a jelenlegi helyzetet inkább rossznak, a jövőbeli kilátásokat viszont inkább jónak látják. A legtöbben (52,6%) nem számítanak változásra a gazdaság területén, a jövő ilyenkorai helyzetet a jelenleginél rosszabbnak (27,3%) prognosztizálók aránya valamivel magasabb, mint az optimista várakozásokkal rendelkezőké (20,1).

Az ország gazdasági helyzetének kedvező alakulásában a 40 éva alattiak (2,99), az érettségizettek (2,98) felsőfokú végzettségűek (3,02), a legfelső ötöd tagjai (3,00), a vezető, értelmiségi foglalkozásúak (3,03), valamint a megyei jogú városok (2,99) és a főváros lakói (2,98) bíznak leginkább.

1.3. – 1.4. Vélemények az ország jelenlegi és jövőbeli gazdasági helyzetéről
(öt fokú skálán: 1 – nagyon rossz, illetve sokkal rosszabb, mint most; 5 – nagyon jó, illetve sokkal jobb, mint most)

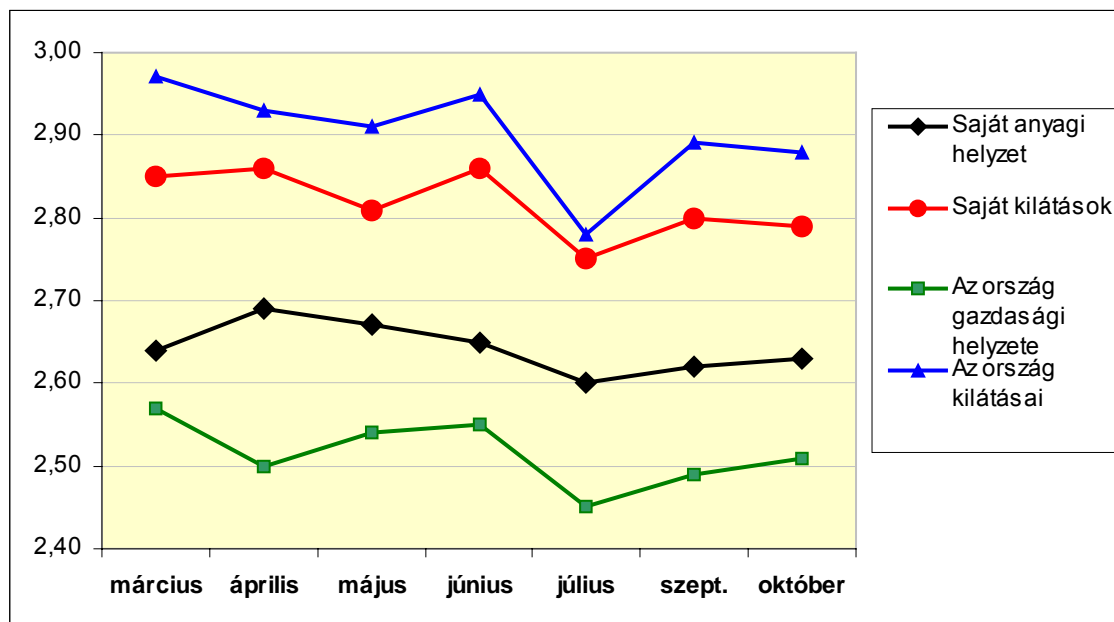
	Az ország jelenlegi gazdasági helyzet	
	N=	%
Nagyon jó	-	-
Jó	65	4,5
Nem is jó, nem is rossz	714	49,6
Roszs	548	38,0
Nagyon rossz	114	7,9
<i>Összesen</i>	<i>1440</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,51</i>	
Nem tudja*	82	5,4

	Az ország gazdasági helyzete egy év múlva	
	N=	%
Sokkal jobb, mint most	2	0,1
Jobb, mint most	273	20,0
Ugyanilyen	719	52,6
Roszsabb, mint most	310	22,7
Sokkal rosszabb, mint most	63	4,6
<i>Összesen</i>	<i>1366</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,88</i>	
Nem tudja*	156	10,3

*az összes megkérdezett százalékában

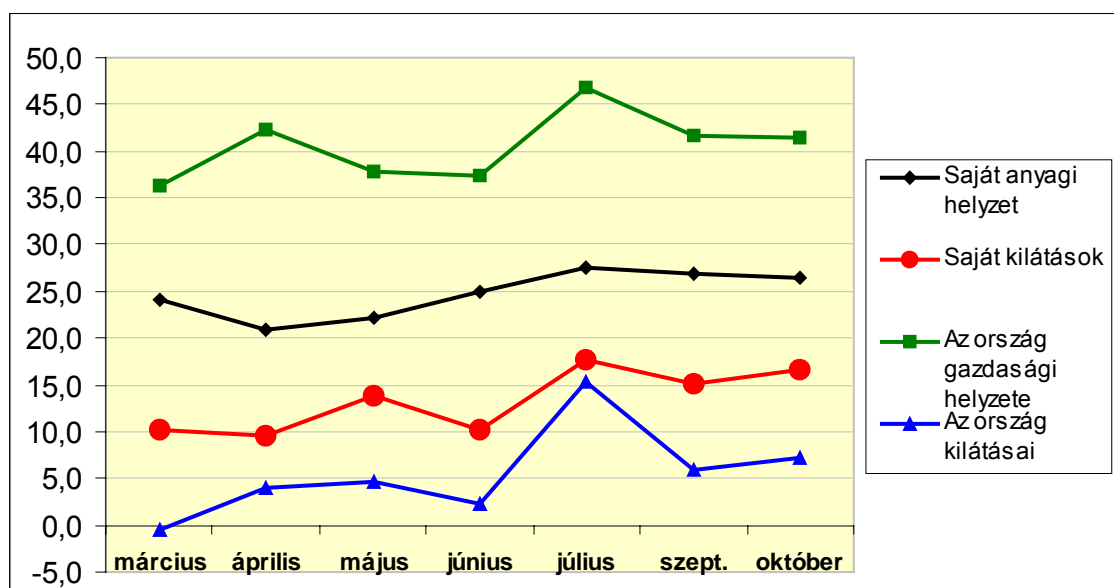
1.1. ábra. A lakosság helyzetértékelése saját anyagi helyzetére és az ország gazdasági állapotára vonatkozóan - a válaszok átlagainak időbeli összehasonlítása

A grafikonon szereplő vonalak az utolsó hét hónap adatait rendezik idősorosan az adott kérdésben. Az egyes pontok az adott hónapban, egy ötfokú skálán értékelt vélemények átlagát jelölik (1- nagyon rossz, 5 – nagyon jó).

1.2. ábra. A lakosság helyzetértékelése saját anyagi helyzetére és az ország gazdasági állapotára vonatkozóan – időbeli összehasonlítás

A grafikonon szereplő vonalak az utolsó hét hónap adatait rendezik idősorosan az adott kérdésben. Az egyes pontok az adott hónapban megfogalmazódott negatív és pozitív vélemények érvényes százalékos arányainak különbségeit jelölik (%).

1.5. Az állampolgárok saját- és az ország helyzetének szubjektív megítélése – társadalmi-gazdasági jellemzők szerinti bontásban

	Jelenlegi anyagi helyzet	Anyagi helyzet egy év múlva	Az ország jelenlegi Gazdasági Helyzete	Az ország gazdasági helyzete egy év múlva
NEM				
Férfi	2,69	2,87	2,56	2,93
Nő	2,58	2,71	2,45	2,83
<i>együtt</i>	2,63	2,79	2,51	2,88
<i>N=</i>	1519	1405	1440	1366
ÉLETKOR				
18-39	2,82	3,09	2,54	2,99
40-59	2,50	2,60	2,46	2,82
60-	2,52	2,55	2,52	2,79
<i>együtt</i>	2,63	2,79	2,51	2,88
<i>N=</i>	1519	1405	1440	1366
ISKOLAI VÉGZETTSÉG				
legfeljebb általános iskola	2,42	2,57	2,43	2,76
szakmunkásképző	2,63	2,83	2,48	2,89
érettségi	2,82	3,00	2,58	2,98
felsőfokú	2,97	2,90	2,65	3,02
<i>együtt</i>	2,63	2,79	2,51	2,88
<i>N=</i>	1519	1405	1440	1366
JÖVEDELMI HELYZET				
legelső ötöd	2,32	2,71	2,38	2,84
második ötöd	2,46	2,82	2,52	2,82
harmadik ötöd	2,70	2,73	2,49	2,80
negyedik ötöd	2,67	2,73	2,52	2,85
legfelső ötöd	2,93	2,89	2,60	3,00
<i>együtt</i>	2,61	2,78	2,50	2,86
<i>N=</i>	940	878	904	854
FOGLALKOZÁS				
alkalmazott	2,57	2,76	2,48	2,85
önálló, vállalkozó	2,65	2,73	2,48	2,87
vezető, értelmiségi	2,96	2,91	2,67	3,03
<i>együtt</i>	2,62	2,77	2,50	2,87
<i>N=</i>	1388	1282	1322	1252
TELEPÜLÉSTÍPUS				
község	2,55	2,71	2,47	2,83
város	2,65	2,83	2,50	2,81
megyei jogú város	2,76	2,80	2,59	2,99
Budapest	2,64	2,85	2,52	2,98
<i>együtt</i>	2,63	2,79	2,51	2,88
<i>N=</i>	1519	1405	1440	1366

2. A politika szereplőinek és a demokrácia állapotának lakossági megítélése

A októberi adatfelvétel eredményei az Orbán-kormány tevékenységével kapcsolatban alkotott lakossági vélemények további, kis mértékű romlását mutatják. Ezt fejezi ki az összes értékelhető válasz átlaga is (2,22), mely alacsonyabb, mint szeptemberben volt (2,25). Jelenleg a pozitív vélemények aránya jelentősen, mintegy kétharmaddal magasabb, mint a negatívaké. Az “inkább pozitív” és az inkább negatív” válaszok aránya hasonló, ám a nagyon elégedetlenek aránya (21%) négyszerese a nagyon elégedettekének (5,3%). Szignifikánsan, bár nem jelentős mértékben növekedett a bizonytalan válaszadók aránya a korábbi időszakhoz képest. Korábbi időszakokhoz képest. Szeptemberben a megkérdezettek egytizede nem tudott határozott véleményt formálni a kormány eddigi teljesítményéről, októberben ez az arány 15,6%.

2.1. Az Orbán-kormány tevékenységének megítélése (négyfokú skálán: 1 – nagyon elégedetlen, 4 – nagyon elégedett)

	N=	%
Egyértelműen pozitív	68	5,3
Inkább pozitív	410	32,1
Inkább negatív	532	41,7
Egyértelműen negatív	267	20,9
<i>Összesen</i>	1277	100,0
<i>Átlag</i>	2,22	
Nem tudja, nincs határozott véleménye*	237	15,6

*az összes megkérdezett százalékában

A kormány tevékenységével a legkevésbé elégedetlenek a 30 év alattiak (2,35), az értelmiségi (2,40), illetve a mezőgazdasági foglalkozásúak (2,29) mutatkoztak. A nem, iskolai végzettség és jövedelmi helyzet tekintetében nincs lényeges különbség a kormány megítélésében.

Az ellenzék tevékenységének megítélése októberre romlást mutat a szeptemberi adatokhoz képest, a válaszok átlaga statisztikailag megegyezik a júniusival (2,42, júniusban 2,43). Nemcsak a válaszok átlaga, de azok struktúrája is megegyezik az akkorival. A legtöbben inkább jónak ítélik az ellenzék tevékenységét (46%), ám a nagyon rossz minősítést adók aránya háromszorosa a nagyon jókénak. Akárcsak a korábbi adatfelvételek során, az ellenzék esetében ezúttal is lényegesen magasabb a határozott véleményt nem formálók aránya (28,4%), mint a kormány esetében.

2.2. Az ellenzék munkájának megítélése (négyfokú skálán: 1 – nagyon elégedetlen, 4 – nagyon elégedett)

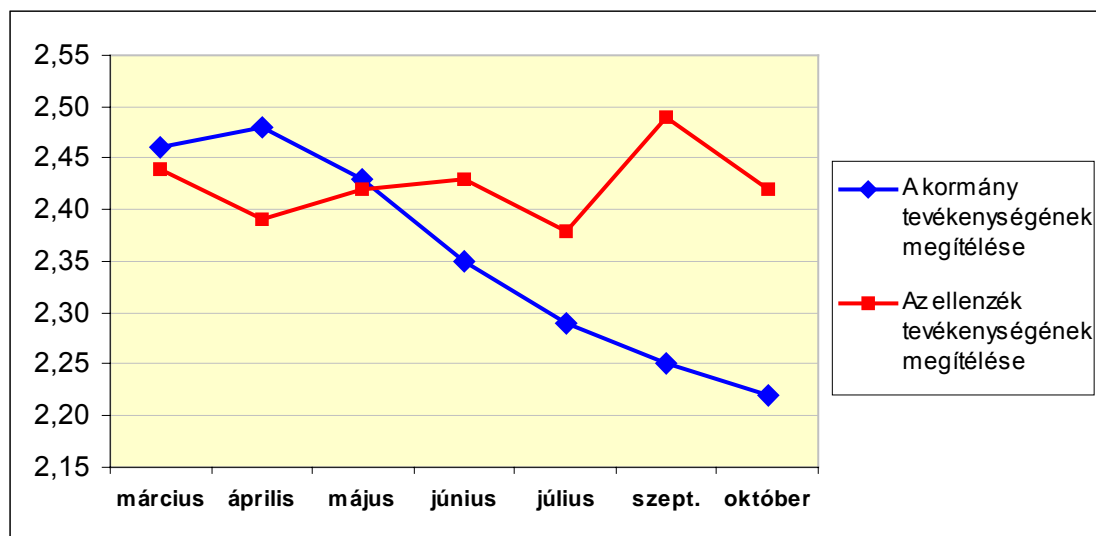
	N=	%
Egyértelműen pozitív	34	3,1
Inkább pozitív	496	45,8
Inkább negatív	446	41,1
Egyértelműen negatív	108	10,0
<i>Összesen</i>	1084	100,0
<i>Átlag</i>	2,42	
Nem tudja, nincs határozott véleménye*	433	28,4

*az összes megkérdezett százalékában

Az ellenzék közel egyéves teljesítményével legkevésbé a szakmunkásképzőt (2,49) a harmadik és a legfelső ötdöbe tartozók (2,54, illetve 2,53) a szellemi foglalkozásúak (2,55) és a ksisiparosok (2,51) elégedetlenek.

1.3.ábra. A kormány és az ellenzék tevékenységének megítélése időbeni összehasonlításban.

A grafikonon szereplő vonalak az utolsó hét hónap adatait rendezik idősorosan az adott kérdésben. Az egyes pontok a válaszok a négyfokú skálán (1 – egyértelműen negatívan, 4 – egyértelműen pozitívan) mért válaszok átlagait jelölik az adott kérdésben, az adott hónapban.

A demokrácia működésével való elégedettségétlenség nem növekedett a júliusban és szeptemberben regisztrálthoz képest. A válaszok átlaga októberben 2,16. A határozott véleménnyel rendelkezők körülbelül egyhatoda (19%) teljes elégedetlenségét fejezte ki a magyar demokrácia jelenlegi állapotával szemben, a valamilyen mértékben negatív véleményt alkotók aránya pedig összességében 67%. Az elégedettek között szinte elenyésző azok aránya, akik teljes mértékben elégedettek a demokrácia magyarországi működésével (1,1%).

2.3. Elégedtség a demokrácia működésével (négyfokú skálán: 1 – nagyon elégedetlen, 4 – nagyon elégedett)

	N=	%
Nagyon elégedett	15	1,1
Elégedett	422	32,2
Elégedetlen	624	47,7
Nagyon elégedetlen	248	19,0
<i>Összesen</i>	1309	100,0
<i>Átlag</i>	2,16	
Nem tudja, nincs határozott véleménye	205	13,5

Az általános elégedetlenség a demokrácia működésével kapcsolatban abban is megmutatkozik, hogy a társadalom egyetlen – tagjainak valamilyen társadalmi-gazdasági-demográfiai jellemzője által meghatározott – csoportja esetében sem beszélhetünk már arról, hogy tagjaik között az elégedettek száma meghaladná az elégedetlenekét. A legkevésbé elégedetlenek között találjuk a 30 alattiakat (2,35) és az értelmiségieket (2,34). Minél kritikusabb véleménnyel van valaki a kormány tevékenységéről, annál elégedetlenebb a demokrácia működésével.

3. Lakossági vélemények a magyar népesedési helyzettel és a kormány családpolitikájával kapcsolatban

Az októberi adatfelvétel során a kérdések egy jelentős csoportja a magyarországi demográfiai helyzettel és ehhez kapcsolódóan a kormányra háruló feladatokkal foglalkozott. Választ kerestünk továbbá arra is, hogy a polgárok hogyan ítélik meg az Orbán-kormány által – elsősorban a családtámogatási rendszer pénzügyi juttatásai terén - eddig meghozott intézkedéseit, összehasonlítva azt egyúttal az előző kormány gyakorlatával. Az elemzés során először a demográfiai helyzettel kapcsolatos véleményeket elemezzük, ezután a már meghozott döntések lakossági fogadtatását tárgyaljuk, végül a jelenlegi és a megelőző kormány gyakorlatának összehasonlítására kerül sor.

3.1. A magyarországi demográfiai helyzet és a kormányzati szerepvállalás szükségességének megítélése

Minden tíz válaszadóból kilencnek tudomása van arról, hogy Magyarország népessége az utóbbi időben csökken. A határozott választ adók 5,4%-a szerint a népesség stagnál, 4% pedig úgy véli, az ország lakosainak száma növekszik.

3.1.1. táblázat. Ön szerint Magyarország népessége az utóbbi időben...

	N=	%
Növekszik	60	4,1
Nem változik	79	5,4
Csökken	1311	90,4
<i>Összesen</i>	<i>1450</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	70	4,6

*az összes megkérdezett százalékában

Egy ország népességszámának alakulását alapvetően három folyamat határozza meg: a termékenység, tehát a születések száma, a halálozás és a bevándorlás. A magyarországi demográfiai folyamatokat a termékenység csökkenése, a magas halálozás, valamint a bevándorlók és az elvándorlók létszáma között mutatkozó kis különbségek jellemzik.

A népességszám csökkenését a legtöbben az alacsony születésszámnak tulajdonítják. A nyitott kérdésre adott összes válasz több, mint négyötöde valamilyen módon az alacsony termékenységre vezeti vissza ezt a Magyarországon 1981 óta tartó demográfiai jelenséget. Ezen belül a legtöbben úgy vélik, a népességszám csökkenését elsődlegesen a rossz anyagi körülmények és a bizonytalan helyzet miatti alacsony gyermekvállalási kedv idézi elő.

Az összes válaszon belül 11% azok aránya, akik a magas halálozásban és 4% azoké, akik az elvándorlási többletben látják a folyamat okát.

3.1.2. táblázat. Mi a népességcsökkenés oka?

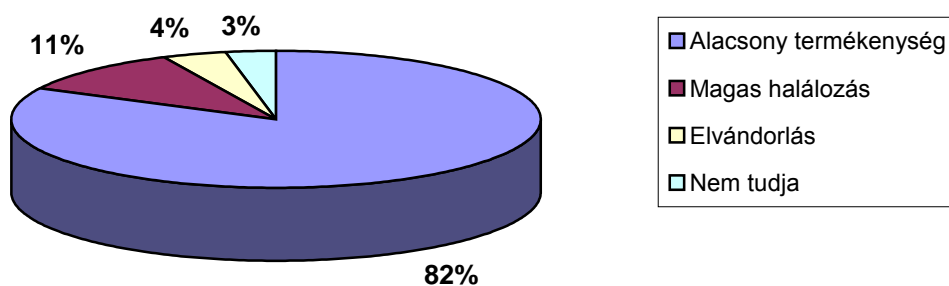
	N=	Az összes említés %-ában
Kevés gyermek születik		
Rossz anyagi körülmények miatt	1074	48,8
Nem szokás a nagy család	71	3,2
Nagy a bizonytalanság a gyermekszüléshez	522	23,7
Egyéb	146	6,6
<i>Összesen</i>	<i>1813</i>	<i>82,4</i>
Magas a halálozás		
Sok az öreg ember	60	2,7
Rossz az egészségügyi ellátás	50	2,3
Az egészségtelen életmód	60	2,7
Egyéb	65	3,0
<i>Összesen</i>	<i>235</i>	<i>10,7</i>
Kivándorlás		
Könnyebb boldogulni	78	3,5
Egyéb	5	0,2
<i>Összesen</i>	<i>83</i>	<i>3,8</i>
<i>Említések összesen</i>	<i>2199</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	68	4,5

*Az összes megkérdezett százalékában

Megjegyzés. A kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat utólag kódoltuk. Több említés is lehetséges volt.

A magyarországi népességcsökkenés okai

(az összes említés százalékában, N=2199)

3.1.1. ábra

A válaszadók döntő többsége, több, mint kilenczede fontosnak tartja, hogy a népességfogyás megálljon. Közülük majdnem mindenki (95%) úgy véli, a folyamat megállítása a kormány feladatai közé tartozik (3.1.4. táblázat). Csupán a kérdésre határozott választ adók 7,5%-a nem ítéli meg negatívan a népesség csökkenését.

3.1.3. táblázat. Véleménye szerint...

	N=	%
Fontos, hogy megálljon a népességfogyás	1328	92,5
Nem baj, hogy fogy a népesség	108	7,5
<i>Összesen</i>	<i>1435</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	85	5,6

*az összes megkérdezett százalékában

3.1.4. táblázat. Ön szerint feladata-e a kormánynak hogy intézkedéseket hozzon a gyermekvállalás ösztönzésére?

	N=	%
Igen, feladata	1223	95,7
Nem, nem feladata	55	4,3
<i>Összesen</i>	<i>1278</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	51	3,3

*az összes megkérdezett százalékában

3.2. A jelenlegi kormányzat családtámogatási gyakorlatának értékelése

A kérdés során arról érdeklődtünk, mennyire ismerik az emberek a jelenlegi kormány által a családtámogatási rendszerben végrehajtott változtatásokat és miként értékelik azokat.

Arra a kérdésre, hogy az Orbán-kormány hozott-e valamilyen intézkedést a születésszám növelése érdekében, a megkérdezettek egyharmada nem tudott határozott választ adni. Akik ezt mégis megtették, többségükben (58,5%) úgy vélik, a kormány hozott ilyen intézkedéseket. A 'nem tudja' válaszok magas aránya és az intézkedésekről nem tudók nagy száma magyarázható egyrészt a politikai kérdések iránti érdektelenséggel, másrészt azzal, hogy az eddigi intézkedések indoklása során a hangsúly az 1996 előtti családtámogatási rendszer helyreállítására, és nem azok pronatalista jellegére tevődött. A rendszer elemeinek visszaállítása a kormány részéről nem a születések számának emelését célzó politika formájában jelent meg, és éppen ezért a nyilvánosság nagyobb része nem is így érzékelte.

A születésszám növekedése érdekében hozott intézkedésekről való tudást vagy nem tudást elsősorban az iskolázottság magyarázza. A határozott véleménnyel rendelkezők között azt tapasztaljuk, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb valószínűséggel tud az intézkedések meghozataláról.

3.2.1. táblázat. Ön szerint a jelenlegi kormány hozott-e valamilyen intézkedést a születésszám növelése érdekében?

	N=	%
Hozott	616	58,5
Nem hozott	436	41,5
<i>Összesen</i>	<i>1052</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	465	30,6

*az összes megkérdezett százalékában

Azoktól, akik a fenti kérdésre igennel válaszoltak, azt is megkérdeztük, hogy milyen konkrét, a születésszám növelésére intézkedésekről tudnak. A 616 megkérdezett összesen 1070 választ adott, tehát átlagosan két említés sem jutott egy válaszadóra. Ráadásul a válaszok meglehetősen nagy szóródást mutatnak, egyik intézkedésről sem mondható el, hogy a nyitott kérdésre nagyon sokan megnevezték volna. A legtöbb említést a GYED visszaállítása és a GYES alanyi jogúvá tétele kapta. Az össze említés 16%-a jutott a családi pótlék alanyi jogosultságának visszaállítására és közel ugyanennyi (15%) a gyermekek után járó adókedvezmény ismételt bevezetésére. A lakástámogatási rendszer kibővítés októberben még csak tervezetek formájában létezett, ennek ellenére az összes említés 10%-a a már meghozott intézkedések közé sorolta, mintegy megelőlegezve azt.

3.2.2. táblázat Milyen intézkedéseket hozott a jelenlegi kormány a születésszám növelése érdekében? (N=616)

	Említések száma	%
Gyermekek után járó adókedvezmény visszaállítása	160	15,0
A GYES alanyi jogúvá tétele	192	17,9
A GYED visszaállítása	212	19,8
Főállású anyaság lehetősége	42	3,9
Családi pótlék alanyi jogúvá tétele	169	15,8
Családi pótlék emelése	74	6,9
Lakáshoz jutás támogatása	95	8,9
Abortusz szigorítása	16	1,5
Egyéb	110	10,3
<i>Említések összesen</i>	<i>1070</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	48	4,3

*az összes megkérdezett százalékában

Megjegyzés. A kérdést csak azoknak tettük fel, akik szerint a jelenlegi kormány hozott a termékenység növelését célzó intézkedéseket. A kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat utólag kódoltuk.

Ezek után mindenkitől megkérdeztük, hogy a már meghozott intézkedések közül melyik alkalmas leginkább a születésszám növelésére. A legtöbben a lakástámogatási rendszer bővítését említették (50,4%). Ez arra utal, hogy a magyar lakosság a lakáskérdés problémáinak megszüntetésétől várja a termékenység növekedését. A családtámogatási rendszer pénzügyi ellátásaiban történt változásokról már megoszlottak a vélemények, egyenként egyik változás sem kapott a lakástámogatáshoz mérhető "szavazatot". 10% körüli a családi pótlék alanyi jogúvá tételét és a GYED visszaállítását említők aránya.

3.2.3. táblázat. Ön szerint a kormányzat intézkedései közül melyik növeli leginkább a szülési kedvet?

	N=	%
A gyermekek után járó adókedvezmény visszaállítása	89	6,8
A GYED visszaállítása	127	9,7
A GYES alanyi jogúvá tétele	97	7,4
A GYET (főállású anyaság)	95	7,3
A családi pótlék alanyi jogúvá tétele	139	10,7
A lakástámogatás rendszer bővítése	659	50,4
Egyik sem	101	7,7
<i>Összesen</i>	<i>1307</i>	<i>100,0</i>

Nem tudja*	193	12,6
------------	-----	------

*az összes megkérdezett százalékában

Hasonló eredményre jutunk, ha nem csupán a termékenység szempontjából tesszük fel a kérdést, hanem aziránt érdeklődünk, hogy mely változtatások segítik leginkább a gyermekes családok helyzetét. Először azt kérdeztük, melyik három változtatás segít leginkább a gyermekes családoknak, majd arra kértük a válaszadókat, hogy a három említést rangsorolja is fontosság szerint. Az átlagos említések száma (2,85) azt mutatja, hogy majdnem mindenki élt a lehetséges három említés lehetőségével.

Ismét azt látjuk, hogy a lakástámogatási rendszer – tervezett - bővítését vélik legtöbbször a kedvező változásnak, és ez még inkább igaz akkor, ha csak az elsőként rangsorolt intézkedéseket vizsgáljuk (35,4%). Fontosnak tartják még a családi pótlék alanyi jogúvá tételét és az adókedvezmények visszaállítását.

3.2.4. táblázat. A jelenlegi kormány intézkedései közül, melyik három segíti leginkább a gyermekes családokat? Ezek közül melyiket tartja a legfontosabbnak?

	Említi		A legfontosabbnak tartja	
	N=	%	N=	%
A gyermekek után járó adókedvezmény	680	17,2	229	16,7
A GYED visszaállítása	528	13,4	168	12,2
A GYES alanyi jogon	496	12,6	135	9,8
A GYET (főállású anyaság)	290	7,3	112	8,2
A családi pótlék alanyi jogúvá tétele	864	21,9	243	17,7
A lakástámogatás rendszer bővítése	1086	27,5	486	35,4
<i>Említések száma összesen</i>	<i>3944</i>	<i>100,0</i>	<i>1373</i>	<i>100,0</i>
A válaszadók száma	1383	-	-	-
<i>Átlagos említés</i>	<i>2,85</i>	-	-	-

Megjegyzés. Először arra kértük a válaszadókat, hogy a válaszlapon felsorolt intézkedések közül jelölje meg azt a hármát, amely szerinte a leginkább segíti a gyermekes családokat. Ezután azt kértük, rangsorolja ezt a három intézkedést fontosságuk szerint.

A lakáshelyzet megoldatlansága mellett az emberek a foglalkoztatottság alacsony szintjét vélik a születésszám növekedése akadályaként. Arra a kérdésre, hogy a már meghozott változtatásokon kívül mit kellene még tennie a kormánynak a termékenység növelése érdekében, a legtöbb említés az új munkaalkalmak teremtésére érkezett, az összes említés 29%-a. A válaszokból nem derül ki, hogy az emberek fejében megfordult-e az a probléma, hogy a férfiak, illetve a nők foglalkoztatottsága esetleg eltérő módon hat a termékenységre. Ám egyéb adatok figyelembevételével feltételezhetjük, hogy a magyar társadalom nem a nőknek a munkaerőpiacról való kivonása révén, vagy nem annak árán képzelel el a születésszám emelését. Sokan vélekedtek úgy, hogy a nagyobb mértékű anyagi jellegű támogatás, a jó családpolitika, vagy lakásprobléma pótlólagos megoldási útjai hozzájárulhatnak a termékenység növekedéséhez.

Ezzel szemben elhanyagolható azok aránya, akik a kiutat az abortuszok gyakorlatának szigorításában látják.

3.2.5. táblázat. Ön szerint mit kellene tennie (még) a kormánynak a születésszám növelése érdekében?

	N=	%
Munkaalkalmakat kellene teremtenie	595	28,7
Jó gazdaságpolitikát kellene folytatnia	157	7,6
Jó családpolitikát kellene folytatnia	359	17,3
Több kedvezményt kellene nyújtania	382	18,4
Tiltania (szigorítania) kellene az abortuszt	9	0,4
Lakást kellene biztosítania	324	15,6
A lakosság egészségi állapotán kellene javítania	4	0,2
Egyéb	241	11,6
<i>Említések összesen</i>	<i>2071</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	197	13,0

*az összes megkérdezett %-ában

Megjegyzés: a kérdés nyitottan hangzott el, a válaszokat utólag kódoltuk.

A megkérdezettek összességében úgy értékelik, hogy a jelenlegi kormány intézkedéseinek a termékenységre gyakorolt hatása bizonytalan. A legtöbben a skála középső értékét választották, ami ezt a bizonytalanságot fejezi ki. Az ötfokú skálán mért válaszok átlaga ebben a kérdésben 2,48, tehát a válaszadók inkább kételkednek, mintsem bizakodnak az intézkedések hatékonyságában.

A kormány családpolitikájának általános megítélése viszonylag kedvező. Az átlagérték azt mutatja, hogy valamivel többen vannak azok, akik az eltelt időszakban hozott intézkedéseket kedvezőnek, mint kedvezőtlennek tartják a családok számára.

3.2.6. táblázat. Ön szerint ...

	N=	Átlag	Módusz	Standard eltérés
A jelenlegi kormány intézkedései hogyan befolyásolják a születésszám alakulását?	1317	2,48	3,00	1,11
A jelenlegi kormány családpolitikai intézkedéseinek általános értékelése	1367	2,6	3,00	1,0

Megjegyzés. Mindkét kérdés esetében arra kértük a válaszadókat, hogy egy ötfokú skálán értékeljék a jelenlegi kormány intézkedéseit. Az első kérdés esetében: 1 – a születések száma biztos, hogy nem növekszik, 5 – a születések száma biztos, hogy növekszik. A második kérdés esetében: 1 – a kormány intézkedései kedvezőek a családok számára, 5 – a kormány intézkedései kedvezőtlenek a családok számára.

3.3. A jelenlegi és az előző kormány családtámogatási gyakorlatának összehasonlítása

Az adatfelvétel során arra is kíváncsiak voltunk, hogyan értékelik a megkérdezettek a jelenlegi kormány családpolitikáját az előző kormányéhoz viszonyítva.

Először azt kérdeztük, hogyan látják az emberek a fiatalok családalapítási lehetőségeit az öt évvel korábbihoz képest. Ezek után konkrétan is értékelést kértünk a két kormány politikájával kapcsolatosan.

A válaszadók döntő többsége, mintegy 87%-a rosszabbnak látja a fiatalok jelenlegi családalapítási lehetőségeit az öt évvel korábbinál. Az összes megkérdezett közel egyötöde nem tudott határozottan állást foglalni a feltett kérdésben.

3.3.1. táblázat. A fiatalok családalapítási lehetőségei az öt évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva.

	N=	%
Jobbak	166	13,4
Roszsabbak	1069	86,6
<i>Összesen</i>	<i>1235</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	268	17,6

*az összes megkérdezett százalékában

A polgárok többsége úgy véli, hogy sem a jelenlegi, sem az előző kormány intézkedései nem változtattak családalapítás lehetőségein. Nagyjából hasonló, statisztikailag nem különböző arányban vélekednek úgy, hogy a kormányok tevékenysége javított ezeken a lehetőségeken. A két kormány tevékenységéről alkotott véleményeket igazán az különbözteti meg, hogy statisztikai értelemben szignifikánsan magasabb azok aránya, akik szerint a jelenlegi kormány intézkedései rontottak a családalapítás lehetőségein, mint akik a Horn-kormány intézkedéseiről vélekednek hasonlóan.

3.3.2. Hogyan befolyásolták a jelenlegi, illetve az előző kormány intézkedései a fiatalok családalapítási lehetőségeit?

	A jelenlegi kormány intézkedései		Az előző kormány Intézkedései	
	N=	%	N=	%
Javították azokat	192	16,2	209	18,5
Nem változtattak rajta	625	53,0	666	58,7
Rontották azokat	347	29,4	246	21,7
Egyéb válasz	15	1,3	12	1,1
<i>Összesen</i>	<i>1179</i>	<i>100,0</i>	<i>1134</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	75	4,9	118	7,7

*az összes megkérdezett százalékában

A családalapítási lehetőségehez hasonlóan vélekednek a megkérdezettek a lakáshoz jutás esélyeiről. A határozott választ adók 86,5%-a szerint öt évvel ezelőtt a fiatal családoknak kedvezőbb lehetőségei voltak lakásproblémáik megoldására, mint most. A megkérdezettek közel egyötöde nem tudott határozott véleményt formálni.

3.3.3. táblázat. A fiatal családok lakáshoz jutási lehetőségei az öt évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva

	N=	%
Jobbak	166	13,5
Roszbabbak	1059	86,5
<i>Összesen</i>	1224	100,0
Nem tudja*	280	18,4

*az összes megkérdezett százalékában

Némileg eltér a jelenlegi és az előző kormány megítélése aszerint, hogy intézkedéseik miként befolyásolták a fiatalok lakáshoz jutási lehetőségeit. Az emberek nagyjából egyetértenek abban, hogy egyik kormány sem javított ezeken a lehetőségeken, a válaszadóknak csupán egyhatede vélekedik így. Azonban amíg a Horn-kormány politikájáról ma úgy vélekednek, hogy az alapvetően nem változtatott a lakáshoz jutás esélyein, addig a jelenlegi kormányról a megkérdezettek egyharmada gondolja azt, hogy intézkedései rontottak a lehetőségeken. A Horn-kormány esetében ez az arány 18%. A 'nem tudja' válaszok aránya azt mutatja, hogy az előző kormány tevékenységéről kevesebben alkotnak határozott véleményt, a jelenlegi kormány politikájának megítélése – már csak az időtényező miatt is értehtően – vitatottabb.

3.3.4. Hogyan befolyásolták a jelenlegi, illetve az előző kormány intézkedései a fiatal családok lakáshoz jutási lehetőségeit?

	A jelenlegi kormány intézkedései		Az előző kormány Intézkedései	
	N=	%	N=	%
Javították azokat	166	14,2	182	16,3
Nem változtattak rajta	625	53,3	727	64,9
Rontották azokat	369	31,5	199	17,8
Egyéb válasz	11	1,0	12	1,0
<i>Összesen</i>	1172	100,0	1119	100,0
Nem tudja*	70	4,6	124	8,1

*az összes megkérdezett százalékában

Nem módosul a felnőtt lakosok véleménye akkor sem, ha az öt évvel ezelőtti és a mostani helyzetet a gyermekes családok megélhetési lehetőségei szempontjából hasonlítják össze. A határozott választ adók 87%-a szerint a mai lehetősége rosszabbak az öt évvel korábbiaknál.

3.3.5. táblázat. A gyermekes családok megélhetési lehetőségei az öt évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva

	N=	%
Jobbak	165	12,9
Roszbabbak	1120	87,1
<i>Összesen</i>	1285	100,0
Nem tudja*	222	14,6

*az összes megkérdezett százalékában

A jelenlegi kormány vonatkozó intézkedéseinek megítélésében lényegesen megosztottabbak a válaszadók, mint az előző kormányéban. Míg a Horn-kormányról a válaszadók háromötöde véli úgy, hogy intézkedései nem változtattak lényegesen a gyermekes családok megélhetési lehetőségein, addig az Orbán-kormány esetében ez az arány csupán 45%. A jelenlegi kormányról ugyanakkor lényegesen többen gondolják azt, hogy tevékenységével rontotta ezeket a lehetőségeket (36%), mint az előzőről (24%). A 'javítottak a lehetőségeken' kategóriában született válaszok statisztikai értelemben nem különböznek egymástól.

3.3.6. Hogyan befolyásolták a jelenlegi, illetve az előző kormány intézkedései a gyermekes családok megélhetési lehetőségeit?

	A jelenlegi kormány intézkedései		Az előző kormány intézkedései	
	N=	%	N=	%
Javították azokat	217	17,6	176	14,7
Nem változtattak rajta	557	45,1	720	60,2
Rontották azokat	443	35,9	290	24,3
Egyéb válasz	17	1,4	10	0,8
<i>Összesen</i>	1234	100,0	1196	100,0
Nem tudja*	67	4,4	105	6,9

*az összes megkérdezett százalékában

4. Lakossági vélemények a mai és a tíz évvel ezelőtti társadalmi-politikai rendszerről. Kelet-közép-európai összehasonlítás.

Az októberi adatfelvétel során arra kértük a megkérdezetteket, hogy hasonlítsák össze életüket a tíz évvel korábbival, tehát a rendszerváltás időszakával. A magyarországi adatfelvétellel egyidőben Csehországban és Lengyelországban is ugyanerről kérdezték az állampolgárokat.

Először azt kérdeztük, érdemes volt-e rendszert változtatni 1989-ben. A négyfokú skálán adott válaszok átlagaiból látható, hogy a rendszerváltozást még ma is pozitívan értékelők aránya Lengyelországban a legmagasabb és Magyarországon a legkisebb (a kódolás miatt minél alacsonyabb az átlag, az adott ország állampolgárai annál inkább tekintenek pozitívan a tíz évvel ezelőtti korszakváltásra). Az alacsony lengyel átlag (1,94) mögött elsősorban a 'határozottan érdemes volt' válaszok nagyon magas, 40%-os aránya áll. Összességében a lengyelek háromnegyede és a csehek közel kétharmada véli úgy, hogy tíz évvel ezelőtt érdemes volt belefogni a politikai és a társadalmi rendszer egyidejű megváltoztatásába. Magyarországon azonban a határozott választ adók között csak csekély többségben vannak a rendszer megváltoztatását érdemesnek tartók. A határozott választ adók egyötöde úgy véli, hogy a rendszert határozottan érdemes volt megváltoztatni, összességében pedig 54%-uk tartja inkább pozitívnak az aktust. Ugyancsak 20% körüli azoknak az aránya, akik ma egyértelműen úgy vélik, a rendszerváltást nem volt érdemes végigvinni.

4.1. táblázat. Érdemes volt-e tíz évvel ezelőtt megváltoztatni a társadalmi rendszert? (1 – határozottan érdemes volt, 4 – határozottan nem volt érdemes)

	Magyarország		Csehország	Lengyelország
	N=	%	%	%
Határozottan érdemes volt	273	20,8	28	40
Érdemes volt	434	33,1	36	35
Inkább nem volt érdemes	343	26,1	22	15
Határozottan nem volt érdemes	262	20,0	15	10
<i>Összesen</i>	<i>1312</i>	<i>100,0</i>	100	100
<i>Átlag</i>	<i>2,45</i>		<i>2,24</i>	<i>1,94</i>
Nem tudja	203	13,3	13	11

A rendszerváltás értékelését Magyarországon legnagyobb mértékben a válaszadó iskolai végzettsége befolyásolja: a felsőfokú végzettségűek válaszainak átlaga 1,83, míg az általános iskolát végzettké 2,87. Az életkor szerinti bontás azt mutatja, hogy leginkább fiatal, 18-29 év közötti korosztályok érzik úgy, hogy a rendszerváltás nem volt hiábavaló (2,15), szemben például a 40-49 évesek és a 70 év felettek (2,61 illetve 2,64) álláspontjával. A foglalkozási csoportok közül a kisiparosok (1,93), a vezetők (2,04) és az értelmiségiek (2,16) szerint volt leginkább érdemes rendszert változtatni 1989-ben. Ennek éppen az ellenkezőjét gondolják a mezőgazdaságban dolgozók (2,82) és a szakképzetlen munkások (2,83). A fővárosiak és nagyobb városokban élők válaszainak átlaga is alacsonyabb a válaszok összességének átlagánál, szerintük tehát érdemes volt megváltoztatni Magyarország társadalmi-politikai rendszerét.

Ezután arra kértük a válaszadókat, hogy a társadalom életének néhány, általunk felsorolt dimenziójában is hasonlítsák össze a tíz évvel ezelőtti és a mai helyzetüket. Az eredményeket a 4.2.a. és a 4.2.b. táblázat, valamint a 4.1. ábra tartalmazza.

A válaszokból kiderül, hogy Magyarországon a legtöbb szempontból az emberek döntő többsége jobbnak tartja tíz évvel ezelőtti életét a mainál. A tizenegy felsorolt szempontból hét esetben az átlagok lényegesen a középső, harmas érték felett vannak, közel a négyeshez, vagy afölött. Különösen magas a válaszok átlaga (ami a tíz évvel korábbi helyzet kedvezőbb megítélését jelenti a maival szemben) a munkavállalás lehetősége, a közbiztonság és a szociális biztonság szempontjából. Lényegesen jobbnak ítélik az 1989-es helyzetet a polgárok akkor is, ha az általános vagy a saját életszínvonalát határozzuk meg az összehasonlítás szempontjaként, és ugyanilyen eredményre jutunk, ha a szabadidő mennyisége az összehasonlítás alapja. A felsorolt esetek mindegyikében a leggyakrabban adott osztályzat az 5-ös.

A szempontok egy másik csoportja esetében az osztályzatok átlaga azt mutatja, hogy az adott részterületeken a megkérdezettek többsége valamivel jobbnak tartja mai helyzetét a tíz évvel ezelőttnél. Bár a középértéktől, tehát a 3,00-tól való eltérés ezekben az esetekben lényegesen kisebb, mint a szempontok előző csoportja esetében volt, mégis azt mondhatjuk, hogy az utazás szabadsága, a véleménynyilvánítás szabadsága és a politika országos és helyi szintjére való befolyás szempontjából az állampolgárok többsége mai helyzetét kedvezőbbnek ítéli a tíz évvel korábbinál. Mindebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az állampolgárok egyrészt értékelik a politikai és a szabadságjogok területén történt változásokat, másrészt - és ez érzékelhetően többet nyom a latba az értékelések alkalmával - a társadalom és saját életük gazdasági és szociális paramétereinek alakulásával elégedetlenek.

Két kivételtől - a két politikai dimenziótól - eltekintve a három kele-közép-európai ország lakosai közül minden szempontból a magyarok ítélik meg legkedvezőtlenebbül az új politikai-társadalmi rendszerben eltöltött éveiket. A lengyelek válaszai valamelyest hasonlítanak a magyarokéhoz, ám azokénál kevésbé szélsőségesek negatív irányban. A lengyel átlagoknak a skála középső értékétől vett eltéréseinek előjele minden dimenzióban megegyezik a magyar átlagokkal, az értékek azonban szinte minden esetben alacsonyabbak, tehát a jelenlegi körülmények relatíve jobb megítélésével találkozunk (4.1. ábra). A lengyelek ítélik meg a legkedvezőbben a véleménynyilvánítás szabadságával való élés lehetőségét és ők ítélik meg legkevésbé kedvezőtlenül a szociális biztonságban bekövetkezett változásokat.

Minden más esetben a két időpont összehasonlításában a csehek azok, akik a mai élethelyzetet a legkedvezőbbnek érzékelik. Válaszaik átlaga a tizenegy dimenzió közül hatban alatt marad a középső értéknek, tehát az összehasonlítás tekintetében a mai helyzet kedvezőbbnek ítélik meg a tíz évvel ezelőttnél. Különösen figyelemreméltó, hogy a magyarokkal és a lengyelekkel szemben a csehek a szabadidő mennyisége, a saját anyagi jólét és az összkép szempontjából is jobbnak látják mai életüket a tíz évvel korábbinál. Ezzel szemben úgy vélik, hogy saját befolyásuk az országos politikára csökkent az új politikai rendszerben.

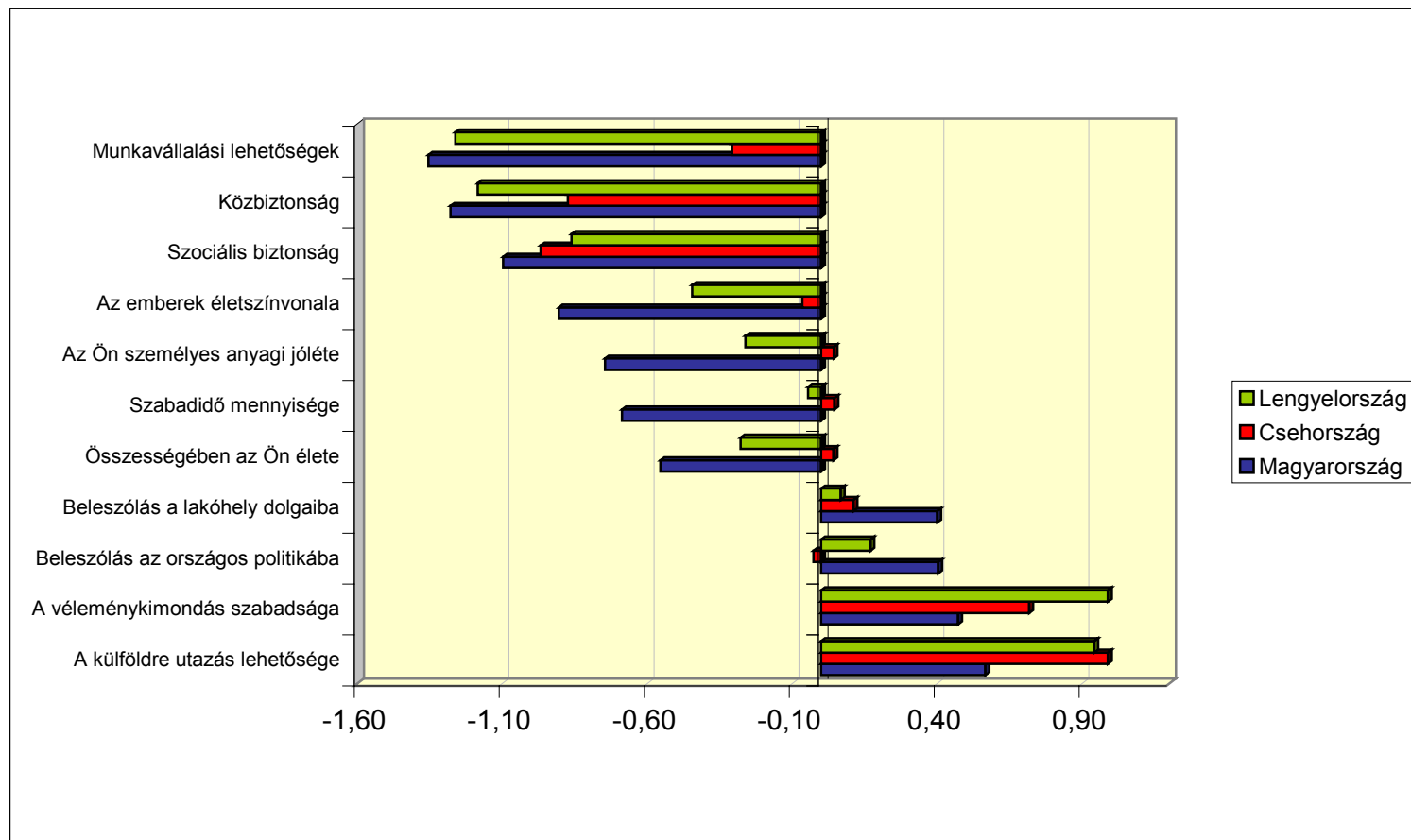
4.2.a. táblázat. Hasonlítsa össze mai életét azzal, ami 1989 előtt volt az alábbi szempontok szerint – Magyarország (1 – ma határozottan jobb, 5 – ma határozottan rosszabb)

	N=	Átlag	Módusz	Standard eltérés
Az emberek életszínvonala szempontjából	1442	3,91	5	1,11
A munkavállalási lehetőségek szempontjából	1434	4,35	5	0,93
A szabadidő mennyisége szempontjából	1351	3,69	5	1,13
A külföldre utazás lehetősége szempontjából	1307	2,43	1	1,41
Az országos politikába való beleszólás lehetősége szempontjából	1283	2,60	3	1,13
Az lakóhelyét érintő dolgokba való beleszólás lehetősége szempontjából	1296	2,60	3	1,09
Az Ön személyes anyagi jóléte szempontjából	1434	3,75	5	1,13
A közbiztonság szempontjából	1424	4,28	5	0,94
A szociális biztonság szempontjából	1375	4,10	5	1,00
Az őszinte vélemény kimondásának szabadsága Szempontjából	1347	2,53	2	1,16
Összességében az Ön élete szempontjából	1436	3,55	3	1,15

4.2.b. táblázat. Hasonlítsa össze mai életét azzal, ami 1989 előtt volt az alábbi szempontok szerint – magyar, cseh, lengyel összehasonlítás (1 – ma határozottan jobb, 5 – ma határozottan rosszabb)

	Magyarország		Csehország		Lengyelország	
	Átlag	Módusz	Átlag	Módusz	Átlag	Módusz
Az emberek életszínvonala szempontjából	3,91	5	3,07	3	3,44	5
A munkavállalási lehetőségek szempontjából	4,35	5	3,31	3	4,26	5
A szabadidő mennyisége szempontjából	3,69	5	2,95	3	3,04	3
A külföldre utazás lehetősége szempontjából	2,43	1	2,01	1	2,06	1
Az országos politikába való beleszólás lehetősége szempontjából	2,60	3	3,03	3	2,83	3
Az lakóhelyét érintő dolgokba való beleszólás lehetősége szempontjából	2,60	3	2,89	3	2,93	3
Az Ön személyes anyagi jóléte szempontjából	3,75	5	2,96	3	3,26	3
A közbiztonság szempontjából	4,28	5	3,87	4	4,18	5
A szociális biztonság szempontjából	4,10	5	3,97	4	3,86	5
Az őszinte vélemény kimondásának szabadsága Szempontjából	2,53	2	2,28	2	2,01	1
Összességében az Ön élete szempontjából	3,55	3	2,96	3	3,28	3

4.1. ábra. A mai és a tíz évvel ezelőtti élethelyzet összehasonlítása különböző dimenziókban (az ötfokú skálán adott válaszok átlagának a skála középső értékétől való eltérése, 1 – ma határozottan jobb, 5 – ma határozottan rosszabb)

Ezután arra kértük a válaszadókat, vonjanak mérleget az eltelt tíz esztendő fényében: több hasznot, avagy több kárt okoztak a végbement változások az embereknek a három országban.

A korábbi eredmények figyelembevételével már nem meglepő, hogy Magyarországon a határozott választ adók többsége szerint a rendszerváltás óta végbement változások nyomán megvont mérleg egyenlege negatív. A válaszadók egyötöde sem értékeli pozitívnak a folyamatok eredményeinek összességét. A megkérdezettek egytizede nem foglalt állást a feltett kérdésben.

Lengyelország esetében is azt mondhatjuk, hogy az emberek alapvetően negatívan ítélik meg az elmúlt tíz esztendő hozadékát. Az adatok azonban azt is mutatják, hogy a lengyelek között magasabb a hasznok és alacsonyabb a károk túlsúlyát érzékelők aránya. A mérleg a csehek esetében is negatív, ám relatív többségük a hasznok és károk egyensúlyát érzékeli.

4.3. táblázat. Az 1989 óta végbement változások az embereknek...

	Magyarország		Csehország	Lengyelország
	N=	%	%	%
több hasznot hoztak, mint amennyi kárt okoztak	234	17,5	24	26
ugyanannyi hasznot hoztak, mint amennyi kárt okoztak	417	31,2	44	33
több kárt okoztak, mint amennyi hasznot hoztak	684	51,3	32	41
<i>Összesen</i>	<i>1335</i>	<i>100,0</i>	100	100
Nem tudja	179	11,7	4	9

A magyarországi véleményekre elsősorban az iskolai végzettség, másodsorban pedig az életkor van befolyással. Minél magasabb iskolai végzettségű valaki annál inkább úgy véli, hogy a változások több haszonnal jártak, mint amennyi kárt okoztak. Ezzel együtt is a felsőfokú végzettségűek csupán egyharmada lát pozitív mérleget az elmúlt tíz év változásai tekintetében. Az életkor esetében azt találjuk, hogy a 40 év alattiak között az átlagnál nagyobb arányban vannak a jelenlegi rendszer hasznait számosabbnak látók.

Végül mindenkit megkértünk arra, hogy az előző, szocialista rendszer esetében is vonjon mérleget. Magyarországon erre a megkérdezettek 14%-a nem vállalkozott. Azok többsége szerint, akik ezt mégis megtették, a korábbi politikai rendszer összességében több hasznot hozott, mint amennyi kárt okozott. A válaszadók egyharmada szerint a mérleg nagyjából nullszaldós, egyötödük szerint pedig inkább negatív: az okozott károk mértéke meghaladja a hasznokét.

A magyarokkal ellentétben a határozott választ adó lengyelek relatív többsége (36%) úgy vélekedik, hogy a volt szocialista rendszer összességében több kárt okozott, mint amennyi hasznot hozott. Ugyanannyien látják 'nullszaldós'-nak a rendszer mérlegét. A csehek véleménye a szocialista rendszer egyenlegéről megegyezik azzal, melyet az elmúlt tíz évre vonatkozóan állítottak fel. A relatív többség úgy véli, hogy a szocialista rendszer okozta károk kiegyenlítették előnyeiket (45%). A csehek egyharmada szerint rendszer a mérleg negatív, egynegyede szerint pedig pozitív. Mind a csehek, mind pedig a lengyelek esetében viszonylag alacsony bizonytalanok

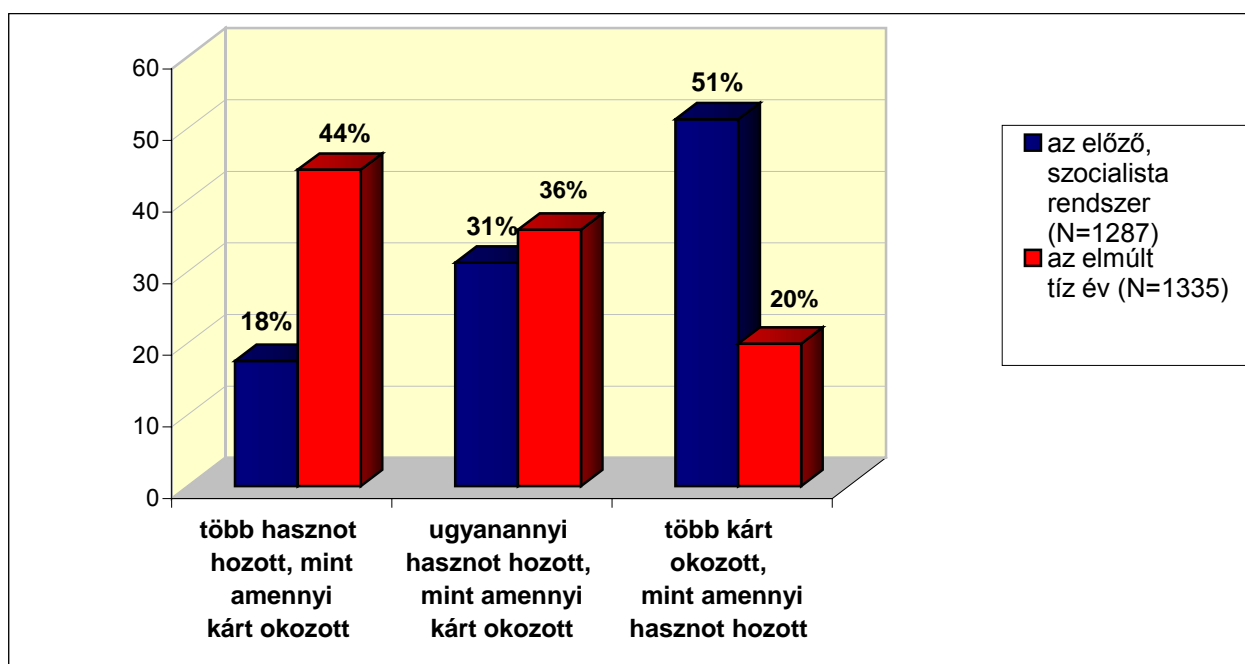
aránya, ami azt mutatja, hogy a két ország állampolgárai határozottabban ítélik meg az elmúlt rendszer teljesítményét, mint a magyarok.

4.4. táblázat. Az előző szocialista rendszer az embereknek...

	Magyarország		Csehország	Lengyelország
	N=	%	%	%
több hasznot hozott, mint amennyi kárt okozott	569	44,2	23	29
ugyanannyi hasznot hozott, mint amennyi kárt okozott	461	35,8	45	35
több kárt okozott, mint amennyi hasznot hozott	256	19,9	32	36
<i>Összesen</i>	<i>1287</i>	<i>100,0</i>	100	100
Nem tudja	215	14,1	6	14

Magyarországon minél magasabb iskolai végzettségű valaki, annál nagyobb valószínűséggel válaszolta azt, hogy a szocialista rendszer okozta károk meghaladták a keletkezett hasznokat. Hasonló a helyzet a településtípusok szerinti vizsgálat esetében is. Minél nagyobb településen lakik valaki, annál kisebb valószínűséggel látja nagyobboknak a hasznokat az okozott károknál.

4.2. ábra.. Az előző szocialista rendszer és az elmúlt tíz év mérlege

Magyarországon (a határozott választ adók százalékában)